

Gabrielle Dorren, ***Met de minsten der Mijnen. Geschiedenis van De Kleine Zusters van de H. Joseph*** (Hilversum: Verloren, 2013, 696 pp., ISBN 978 90 8704 367 4).

Met de minsten der Mijnen biedt een uitvoerige en gedetailleerde geschiedschrijving van de Kleine Zusters van de H. Joseph, een van de grootste actieve Nederlandse zustercongregaties. Het boek is bedoeld als overzichtswerk en bestrijkt een periode van anderhalve eeuw, van de oprichting van de congregatie in Heerlen in 1872 tot het 140-jarig jubileum in 2012. Het onderzoek werd uitgevoerd in opdracht van de congregatie, met als doel de eigen geschiedenis vast te leggen. Niet alleen de bestuurlijke en organisatorische geschiedenis komt uitvoerig aan bod, maar ook is er veel aandacht voor de dagelijkse werkzaamheden en de ervaringen van de zusters. De congregatie had als wens juist de eigen idealen en het eigen werk in beeld te brengen. Dat is goed gelukt.

De Kleine Zusters van de H. Joseph hadden een netwerk van kloosters en instellingen verspreid over Nederland en België. Ze waren vooral actief in de gezondheidszorg, de zwakzinnigenzorg en het onderwijs. De congregatie stichtte onder meer het St. Josephziekenhuis in Heerlen, dat uitgroeide tot het op twee na grootste katholieke ziekenhuis van Nederland. Ook had de congregatie bejaardenhuizen, 'schoolhuizen' (kloosters speciaal gesticht om van daaruit onderwijs op naburige scholen te kunnen geven), een sanatorium voor tbc-patiënten, kindertehuizen (voor 'voogdijkinderen', schipperskinderen, (half)wezen, kinderen met gedragsproblemen en dergelijke) en werkten er zusters in 'doorgangshuizen' voor ongehuwde moeders, zoals St. Anna in Heel. De Kleine Zusters waren ook actief in de wijkverpleging, de kinderverzorging en vanaf de jaren dertig als vroedvrouw – voor 1936 verboden de kerkelijke richtlijnen dat religieuzen ook bevallingen begeleidden. De Kleine Zusters runden ook 'hét vakantiekolonie-oord van Nederland', St. Joseph in Egmond aan Zee, waar kinderen vanwege ziekte, ondervoeding of een ongezonde leefomgeving enkele weken konden verblijven. Zo brachten in 1953 meer dan 1700 kinderen enkele weken in St. Joseph door. Het hoogst in aanzien stonden zusters die als persoonlijke verzorgster voor priesters werkten.

Net als een aantal andere Nederlandse actieve congregaties hebben de Kleine Zusters van de H. Joseph een grote bijdrage geleverd aan de opbouw van de katholieke gezondheidszorg, zwakzinnigenzorg, bejaardenzorg en (in mindere mate) het onderwijs in Nederland en België. Ze begonnen vaak als pioniers die zonder opleiding en in primitieve omstandigheden met veel vasthoudendheid en discipline hun missie uitvoerden als

verpleegsters en verzorgsters: 'er te zijn op plaatsen waar niemand direct om staat te springen, met de minsten der Mijnen'. De Kleine Zusters van de H. Joseph vormde een bescheiden congregatie die niet erg op de voorgrond trad en daardoor tamelijk onzichtbaar is gebleven, stelt onderzoeker Gabriëlle Dorren. De zusters keken vaak op tegen zusters van andere congregaties, die vaak hoger opgeleide vrouwen trokken en een deftiger uitstraling hadden met bijvoorbeeld dure pensionaten voor meisjes uit rijke families. Intern was er minder hiërarchie dan in veel andere congregaties, die onder meer werkzusters en koorzusters kenden. De Kleine Zusters van de H. Joseph zijn pas relatief laat opleidingen gaan doen. Vanaf de jaren vijftig kwam de professionalisering van de gezondheidszorg in Nederland sterk op gang. Steeds meer zusters gingen hun diploma's halen, onder meer als verpleegkundige. Ook nam het aantal leken in de instellingen toe, mede vanwege het teruglopend aantal religieuze roepingen. Vanaf de jaren vijftig concentreerden de Kleine Zusters van de H. Joseph zich steeds meer op zorg voor zwakzinnigen en bejaarden. In ziekenhuizen werd het gangbaar naast de overste een verpleegkundig directrice aan te stellen; na 1945 was de overste alleen nog hoofd van de gemeenschap. Zusters kregen vanaf de jaren vijftig, zestig ook steeds vaker een salaris; vanaf 1965 werd de honorering wettelijk gelijkgesteld met die van leken. De kap op het hoofd stond ter discussie vanwege gevaar in het verkeer; sinds de jaren zeventig droegen de zusters helemaal geen 'gestichtskleding' meer. De zusters probeerden de maatschappelijke en kerkelijke vernieuwingen in Nederland bij te houden, maar ze waren er slecht op voorbereid, concludeert Dorren. In de jaren zestig en zeventig verdwenen zusterscongregaties uit de verpleging. De congregatie had vanaf de jaren twintig ook instellingen in China, Nieuw Guinea, Indonesië en Kenia. In deze gebieden zijn nog steeds heel kleine aantallen zusters werkzaam; zij komen doorgaans uit deze gebieden zelf.

Met de minsten der Mijnen is een verzorgde en zeer toegankelijk geschreven uitgave. Het verleden komt tot leven door de vele ervaringsverhalen, het beeldmateriaal én zeven los ingestoken fullcolour flyers met bronnenmateriaal. Onder andere een koksdiploma van een zuster uit 1968, een kaartje ter gelegenheid van het 'Gouden Jubelfeest 1872-1922' van de congregatie, een 'Geestelijke Ruiker' met gebeden voor een medezuster uit de jaren veertig en een 'Verzoek om pauselijke zegen en aflaat' voor een zuster uit 1959. Doordat in het boek naar volledigheid gestreefd is, verliest de lezer wel vaak het zicht op het geheel. Tussentijdse samenvattingen en een trefwoordenregister hadden kunnen helpen, maar beide ontbreken. Wel heeft het boek gelukkig een heel uitvoerige inhoudsopgave. De geschiedschrijving van deze congregatie biedt een fascinerende dwarsdoorsnede van 140 jaar politieke, economische en sociale geschiedenis. Grote thema's als de economische crisis van de jaren dertig, de Tweede Wereldoorlog, de katholieke emancipatie, de dekolonisatie, de ontkerkelijking, de professionalisering van de gezondheidszorg en de Tweede feministische golf passeren de revue. De auteur besteedt ook aandacht aan de schaduwkanten van het verleden. De strenge regels in de kloosters en de kindertehuizen, de vaak onpersoonlijke aanpak, emotionele verwaarlozing, lijfstraffen en vernedering worden op enkele plaatsen aangestipt. Maar de auteur relativeert dit alles ook snel: de soms hardhandige

opvoedmethoden van de zusters waren zowel in gezinnen als in instellingen van alle gezindten wijd verbreide opvoedingsmethoden; lang niet alle zusters pasten zulke methoden toe; zware mishandeling en seksueel misbruik waren uitzonderingen. 'Zolang het om iets uitzonderlijks gaat wordt met het breed uitmeten daarvan geen recht gedaan aan al die Kleine Zusters die zich naar eer en geweten hebben ingezet voor andermans kinderen', stelt de auteur (290-291). Desondanks hadden deze belangrijke thema's, in het licht van de grote maatschappelijke aandacht die hiervoor in de laatste jaren is ontstaan, wel wat nadere uitwerking verdiend.

Nu de Nederlandse religieuze congregaties bijna zijn uitgestorven, komt hun geschiedschrijving de laatste jaren goed op gang. Een aantal vrouwelijke en mannelijke congregaties heeft al eerder opdracht gegeven hun geschiedenis te schrijven, zoals de Arme Zusters van het Goddelijk Kind, waarover Annelies van Heijst publiceerde, en de Franciscanessen van de H. Elisabeth, beschreven door José Eijt. Ook verscheen in 2010 het 1195 pagina's dikke overzichtswerk van Annelies van Heijst, Marjet Derks en Marit Monteiro, *Ex caritate. Kloosterleven, apostolaat en nieuwe spirit van actieve vrouwelijke reilgieuzen in Nederland in de 19e en 20e eeuw*. De Kleine Zusters van de H. Joseph hebben met het boek *Met de minsten der Mijnen* hun geschiedenis willen laten vastleggen, net op tijd om dit te kunnen doen op een manier waar ze zelf achter staan. Voordeel is dat daardoor ook orale bronnen geraadpleegd konden worden, nadeel is dat die orale bronnen tevens de opdrachtgevers waren en de auteur wellicht geen volledig onafhankelijk onderzoek kon doen. Voor de congregatie zelf is dit boek vooral een 'brevet van bestaansrecht', zoals zij het zelf omschrijven in het nawoord. Het maakt onzichtbare, bescheiden, dienstbare vrouwen zichtbaar en zet het belang van hun werk volkomen terecht op de historische kaart.

Mariek Hilhorst, Amsterdam